

Dno:339/D.a.9/2020

Tasavallan Presidentin tapaaminen Lemmenjoella 6.3.2020

1. Ilmastonmuutos ja saamelaisten perinteiset elinkeinot

Ilmastonmuutos, sen mukanaan tuomat negatiiviset vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen ja saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiin sekä luonnonresurssien laajamittaisen hyödyntämisen kiihtyminen arktisella alueella ovat tällä hetkellä keskeisimpiä haasteita saamelaisten perinteisten elinkeinojen näkökulmasta. Ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen sekä luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen estäminen kulkevat käsi kädessä saamelaisten kielen, kulttuurin ja perinteisten elinkeinojen säilymisen, sukupolvelta toiselle siirtämisen ja harjoittamisen edellytysten turvaamisen kanssa. Ilmastonmuutoksen torjunnan ja hillinnän kannalta keskeistä on myös se, miten ilmastotavoitteet otetaan huomioon maankäyttöä koskevassa päätöksenteossa, jota ohjaa oma aineellinen lainsäädäntönsä ja johon ei vielä toistaiseksi ole kirjattu velvoitetta ilmastotavoitteiden huomioimiseksi. Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumisen kannalta ilmastonmuutoksen torjunta ja hillintä myös saamelaisten kotiseutualueen maankäyttöä koskevassa päätöksenteossa on keskeistä, jotta paitsi maankäytössä, myös ilmastopolitiikassa voitaisiin turvata saamelaisten oikeus alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan.

Vaikka alkuperäiskansojen osallistumisoikeuksia ilmastotyössä pyritään vahvistamaan kansainvälisellä tasolla, on saamelaisten rooli ja vaikuttavuus ollut toistaiseksi vähäistä Suomen kansallisessa ilmastopolitiikassa. Esimerkiksi kansallista ilmastopolitiikkaa ohjaavassa ilmastolaissa ei ole mainintaa saamelaisista, eikä saamelaisten kulttuurisia ja kielellisiä erityispiirteitä ja tarpeita ole juurikaan huomioitu ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmässä. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, ettei ilmastonmuutoksen vaikutuksia saamelaisiin systemaattisesti tutkita, koota ja seurata päätöksenteon tueksi, ettei riski- ja haavoittuvuusanalyysija ole tehty saamelaisten osalta, eikä erityisiä toimia, joilla saamelaisten kykyä varautua ja sopeutua ilmastonmuutoksen vaikutuksiin, ole esitetty tai toimeenpantu. Kansallisen ilmastopaneelin rinnalle tulisi perustaa saamelainen ilmastopaneeli, joka sitoisi saamelaisten perinteisen tiedon saamelaisten ilmastonmuutokseen varautumis- ja sopeutumistoimiin.

Ilmastopoliittisia tavoitteita ei ole myöskään sisällytetty kaikenkattavasti maankäyttöä ohjaavaan lainsäädäntöön siten, että ne ohjaisivat myös saamelaisten kotiseutualueen maankäyttöä ilmastokestävään suuntaan. Kun tähän lisätään se, että saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien turvaaminen, erityisesti saamelaisten perinteisten elinkeinojen osalta, saamelaisten kotiseutualueen maankäyttöä koskevassa päätöksenteossa on osoittautunut haastavaksi, ovat saamelaisten mahdollisuudet varautua ilmastonmuutoksen mukanaan tuomiin muutoksiin rajalliset. Esimerkiksi poronhoidon kyky sopeutua ilmastonmuutoksen mukanaan tuomiin vaikutuksiin (mm. koviin talviin ja metsäpaloihin) heikentyy kilpailevien maankäyttömuotojen viedessä jatkuvasti tilaa ja laituria poronhoidolta. Samaan aikaan poronhoidolla ei ole tilaa väistää uusien kilpailevien maankäyttömuotojen myötä toisaalle.

Saamelaiskäräjät on esittänyt, että saamelaisille laadittaisiin oma saamelaisten sopeutumis suunnitelma, jolla voitaisiin tukea ilmastonmuutokseen varautumista ja sopeutumista. On myös selkeä tarve lisätä saamenkielistä, helposti ymmärrettävää tiedotusta ilmastonmuutoksesta ja sen vaikutuksista saamelaisten tietoisuuden lisäämiseksi. Pelkkä sopeutumis suunnitelman laatiminen ei kuitenkaan riitä, vaan saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien huomioon ottamista maankäyttöä koskevassa päätöksenteossa tulee vahvistaa, jotta saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan voisi toteutua myös tulevaisuudessa. Kiihtyvistä ilmastonmuutoksesta kärsivät erityisesti alkuperäiskansat, ml. saamelaiset, jotka ovat vähiten vaikuttaneet ilmastonmuutoksen syntyyn.

Saamelaiskäräjät toivoo, että Tasavallan Presidentti nostaisi esille ilmasto-oikeuden mukaisuuden. Oikeuden mukainen siirtymä ja reilu muutos ovat erittäin tärkeitä, jotta heikommassa asemassa olevien

väestöryhmien, kuten alkuperäiskansa saamelaiset, tilanne ei entisestään heikkenisi. Lisäksi Saamelaiskäräjät muistuttaa kulttuurin nauttimisen oikeuden ylisukupolvisesta luonteesta, eli saamelaisten oikeudesta paitsi tänään harjoittaa saamelaista kulttuurimuotoa mutta myös oikeudesta siirtää se tuleville sukupolville lain ja julkisen vallan suojaamana.

2. Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio

2.1. Taustaa, totuus- ja sovintoprosessin valmistelu

Totuus- ja sovintokomissioinstituutio juontaa juurensa 1970-luvulle. Kansainvälisesti totuuskomissioiksi (truth commission) tai totuus- ja sovintokomissioiksi (truth and reconciliation commission, TRC) kutsutaan prosesseja, joissa tarkastellaan historiassa tapahtuneita kollektiivisia vääryyksiä. Totuuden, eli sen, mitä on tapahtunut, selvittämällä pyritään muun muassa estämään se, että näitä vääryyksiä ei enää tapahtuisi. Työn painotus on paremmassa tulevaisuudessa.

Ruotsissa Saamelaiskäräjät on yhdessä syrjäntävaltuutetun kanssa selvittänyt vuodesta 2015 lähtien edellytyksiä totuus- ja sovintoprosessin aloittamiselle. Ruotsin hallitus on Saamelaiskäräjien aloitteesta kesällä 2019 päättänyt edetä asiassa ja käynnistänyt neuvottelut Saamelaiskäräjien kanssa sovintokomission asettamisesta. Ruotsin saamelaiset ja kirkko ovat aiemmin yhdessä läpikäyneet Vit bok -prosessin Ruotsin kirkon toimista saamelaisia kohtaan. Norjassa suurkäräjät on asettanut kesäkuussa 2018 nelivuotisen ja kaksitoistahenkisen totuus- ja sovintokomission selvittämään saamelaisten alkuperäiskansana ja kveenien kansallisena vähemmistönä kokemaa norjalaistamispolitiikkaa 1800-luvun alusta tähän päivään. Suomessa totuus- ja sovintoprosessin yhteisvalmistelu aloitettiin toukokuussa 2017 ja neuvottelut komission mandaatiksi helmikuussa 2019. Valtioneuvosto, Saamelaiskäräjät ja Kolttien kyläkokous ovat hyväksyneet ehdotuksen Saamelaisten totuus- ja sovintokomission asettamiseksi¹ marras-joulukuussa 2019.

2.2. Saamelaiskäräjien antama kannanotto mandaatin hyväksymisen yhteydessä

Saamelaiskäräjät painottaa kannanotossaan², että valtioiden, joissa saamelaiset nykyisin elävät, assimilaatioprosessit ovat kohdistuneet saamelaisiin niin yhteisesti kuin yksilötasolla, kunkin kansallisvaltion ominaispiirtein ja rajat ylittävien tavoin. Saamelaiskäräjät viittaa, että valtioiden assimilaatiopolitiikka koskien saamelaisia on haitannut saamen kansan omaehtoista kehitystä ja todellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista saamelaisten ja yhteiskuntien välillä paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti, rajoja ylittävästi ja kansainvälisesti.

Saamelaiskäräjät painottaa, ettei totuus- ja sovintokomission asettaminen ole ilo eikä voitto. Tähän äärimmäiseen toimenpiteeseen ryhdytään siksi, etteivät aiemmat keinot puolustaa saamelaisten alueita ja kulttuureita ole riittäneet muuttamaan pyrkimyksiä assimiloida saamelaisia valtakulttuuriin. Komission aloittaminen on jaetun surun hetki tietoisena siitä, kuinka monet eivät omana elinaikanaan ehtineet saamaan oikeutta. Komission työn tulee purkaa ja auttaa käsittelemään traumoja, joita saamelaiset niin kansana kuin yksilöinä kantavat ylisukupolvisesti. Tämä edellyttää, että saamelaisille on prosessiin valmistauduttaessa, sen aikana ja sen jälkeen tarjolla saamenkielistä ja kulttuurisensitiivistä henkistä ja psyykkistä tukea.

Saamelaiskäräjät katsoo komission asettamisen merkitsevän, että julkisesti tunnustetaan valtion assimilaatiopolitiikan vaikutusten vaativan korjaavia toimenpiteitä. Saamelaiskäräjät odottaa valtion resursoivan saamelaisia syrjivien rakenteiden muutostyön sekä lopettavan harjoittamansa assimilaatiopolitiikan, jota tapahtuu tässäkin hetkessä, nyt, joka päivä, jotta uusien taakkasiirtymien jatkumo voitaisiin katkaista

¹

https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/download/?d=Dokumenttipankki/Saamelaisten%20totuus%20ja%20sovintokomissio/Mandaatti/Saamelaisten%20totuus-%20ja%20sovintokomission%20asettaminen_31102019_kaiikki%20kielet.pdf

²

https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/download/?d=Dokumenttipankki/Aloitteet,%20esitykset,%20lausunnot%20ja%20muut/Muut/Toimikausi%202016-2019/SakaPtk52019_Liite_18_TSP_kannanotto_kaiikki%20kielet.pdf

2.3. Komission asema, asettaminen, kokoonpano

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio on työssään itsenäinen ja riippumaton. Komission asettaa valtioneuvosto tiiviissä yhteistyössä Saamelaiskäräjien ja Kolttien kyläkokouksen kanssa. Komissiosta on viisi komissaaria. Komissaareista kaksi valitaan valtioneuvoston esityksestä, kaksi valitaan Saamelaiskäräjien esityksestä ja yksi Kolttien kyläkokouksen esityksestä.

Komissiosta tulee olla jäseniä, joilla on erityisosaamista saamelaisten oloista, kielestä ja kulttuurista. Totuus- ja sovintokomission jäsenet ovat laajaa luottamusta nauttivia henkilöjä saamelaisten ja suomalaisen yhteiskunnan keskuudessa. Jäsenet ovat riippumattomia eivätkä edusta sitä tahoa, joka on heitä esittänyt tai heidät valinnut. Komission nimittämisessä huomioidaan tasapuolisesti eri saamen kieliryhmät. Komission nimittämisessä pyritään ottamaan huomioon sukupuolten tasapuolinen edustus.

2.4. Komission tehtävät

Totuus- ja sovintoprosessin tarkoituksena on tunnistaa ja arvioida historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia, selvittää miten nämä vaikuttavat saamelaisiin ja heidän yhteisönsä nykyisessä tilanteessa ja ehdottaa, miten voitaisiin edistää yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa. Totuus- ja sovintoprosessin pyrkimyksenä on lisätä tietoisuutta saamelaisista Suomen alkuperäiskansana. Tarkoituksena on myös, että totuus- ja sovintoprosessin tuloksena Suomen valtio kantaa vastuuta ja yhdessä Saamelaiskäräjien, Kolttien kyläkokouksen ja muiden saamelaistoimijoiden kanssa vahvistaa saamelaisten oikeuksien toteutumista Suomessa.

Komission työn tavoitteena on koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista ja siitä, millaisia vaikutuksia ja seurauksia niillä on ollut ja edelleen on saamelaisille alkuperäiskansana ja sen jäsenille yksilöinä, ja tehdä tämä tieto näkyväksi.

Totuus- ja sovintokomission tulee laatia työstään raportti, joka sisältää myös toimenpide-ehdotuksia. Totuus- ja sovintokomission raportti luovutetaan valtioneuvostolle, Saamelaiskäräjille ja Kolttien kyläkokoukselle 30.11.2022 mennessä.

Komissio valitsee keskuudestaan puheenjohtajan. Komissio voi suunnata toimintaansa ja järjestäytyä parhaaksi katsomallaan tavalla ja perustaa esimerkiksi työryhmiä tai jaostoja täyttääkseen toimeksiantonsa ja sille asetetut tavoitteet. Komissio valitsee itselleen pääsihteerin ja mahdolliset muut sihteeristön jäsenet.

Valtioneuvoston kanslia osoittaa komission toiminnalle määrärahan.

2.5. Menettely komission jäsenten nimeämiseksi

Saamelaiskäräjät pyytää saamelaisyhteisöltä sekä Kolttien kyläkokous kolttasaamelaisilta esityksiä Saamelaisten totuus- ja sovintokomission jäseniksi eli komissaareiksi, jotka yhteisö katsoo sopiviksi tehtävään 3.4.2020 mennessä. Saamelaiskäräjät järjestää ennen päätöksentekoaan kuulemisia esitettyjen komissaarien valinnasta. Saamelaiskäräjien kokous päättää kahden komissaarin esittämisestä valtioneuvostolle. Kolttien kyläkokoukselle tehdyt esitykset komissaareiksi käsitellään Nellim-Keväjäjärven ja Näätämön alueiden yhteisessä kolttien kyläkokouksessa, jossa päätetään yhden komissaarin esittämisestä valtioneuvostolle. Komissaariksi esitetyt henkilöt kutsutaan kokoukseen kuultaviksi. Valtion osalta komissaariehdokkaiden kartoitus on meneillään ja on hallituspuolueiden käsittelyssä.

2.6. Saamelaisen ja suomalaisen yhteiskunnan tuki komission työlle

Miten komission työ saavuttaisi jokaisen saamelaisen ja jokaisen suomalaisen, on kysymys, joka on erittäin merkittävä ja kiteyttää totuus- ja sovintoprosessin tavoitteen. Komission työlle tulisi saada mahdollisimman paljon tukijoita sekä saamelaisesta että suomalaisesta yhteiskunnasta. On esimerkiksi mahdollista, että komission työ aiheuttaa ja lisää saamelaisiin kohdistuvaa vihapuhetta, jopa viharikoksia. Totuus- ja sovintoprosessin tueksi tullaan perustamaan parlamentaarinen seurantaryhmä. Eduskunnassa edustettuina olevilta puolueilta pyydetään ryhmään edustajat, samoin kuin Saamelaiskäräjiltä ja Kolttien kyläkokoukselta sekä evankelisluterilaiselta kirkolta ja ortodoksiselta kirkolta.

Saamelaiskäräjät toivoo, että Tasavallan Presidentti ilmaisisi myös tukensa totuus- ja sovintokomission työlle, kun komissio on asetettu ja aloittanut työnsä.

3. Saamelaisiin kohdistuva vihapuhe

Saamelaiskäräjät on huolissaan saamelaisiin ja Saamelaiskäräjiin kohdistuneen vihapuheen lisääntymisestä erityisesti sosiaalisessa mediassa, mutta myös muualla mediassa ja yhteiskunnassa. Oikeusministeriön vuonna 2016 julkaiseman selvityksen³ mukaan saamelaisten yleisimpiä vihapuheen ja häirinnän ilmenemismuotoja ovat jatkuvien negatiivisten kommenttien kohteeksi joutuminen, sanallinen loukkaus, häirintä tai nöyryytys, nimittely ja vaientaminen tai yhteiskunnallisen osallistumisen rajoittaminen.

Vihapuheen vastaisessa työssä olisi tärkeää lisätä tietoa ja ymmärrystä saamelaiskulttuurista. Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio ECRI toi raportissaan syyskuussa 2019 esiin huolensa mm. saamelaiskulttuurin vähäisestä tuntemuksesta Suomessa. Komission mukaan kouluissa tulisi opettaa enemmän saamelaisista ja tuntemusta on lisättävä valtaväestön keskuudessa koulujen lisäksi myös erilaisin kampanjoin.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan erityisesti viranomaisilla ja poliitikoilla on suuri vaikutus vallitsevaan keskusteluilmapiiiriin. Myös vastuullisesti toimiva media on iso osa vihapuheen vastaista työtä. Kuntia tulisi velvoittaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä aktiivisesti edistämään väestösuhteita sekä puuttumaan syrjintään.

Saamelaiskäräjät toivoo, että Tasavallan Presidentti jatkaa vihapuheen vastaista työtään kannustaen suomalaista yhteiskuntaa muistamaan, että Suomi on ollut alusta alkaen monikulttuurinen ja monikielinen maa.

4. Suomi ihmisoikeusvaltiona

Saamelaiskäräjät on huolestunut kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden toteutumisesta Suomessa, jossa erityisesti saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toimeenpano on kangerrellut. Ihmisoikeuksien toteutumista globaalisti arvioidessa on erittäin merkittävää, että vahvat ihmisoikeusvaltiot tinkimättä toteuttavat yhteisesti sovittuja normeja, ettei ihmisoikeusjärjestelmä rappeudu. Vetoan, että te hyvä Tasavallan Presidentti nostaisitte esille perus- ja ihmisoikeuksien arvon suomalaisen yhteiskunnan tukipilareina, jotta sekä saamelainen että suomalainen yhteiskunta voivat kehittyä omista lähtökohdistaan toinen toistaan kunnioittaen.

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Pia Ruotsala-Kangasniemi
hallintopäällikkö

(Puheenjohtaja hyväksyi muistion 5.3.2020)

³ "Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä" Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri väestöryhmiin. Oikeusministeriön julkaisu 7/2016.